

Szivárvány Rímek – ami a gyermekszívet melengeti

Dénes Ágota - 2012. 06. 12.

Bevezetés

A kisiskolások alig-alig találkoznak a legújabb, nekik írt versekkel, a tankönyvekben is csak elvétve lehet föllelni ilyet. A 4. osztályos Hétszínvilág olvasókönyvben (Apáczai Kiadó) például a mai magyar költőktől egy Varró Dániel-vers(részlet), és két Lackfi János-vers található. Ezt fölismerve, az Apáczai Kiadó a 2011-es gyermeknap alkalmából, *Szivárvány Rímek* címmel, új verseskötetet jelentetett meg. A kortárs magyar irodalom ismert képviselői díjmentesen adták nevüket és alkotásaikat a könyvhöz, amely ajándékként 10 ezer példányban került az iskolákba. Tanítványaim is azok közé a szerencsés diákok közé tartoznak, akik ez év márciusában ajándékba kapták az antológiát. Mi, pedagógusok mindig arról beszélünk, hogy a gyerekek nem szeretnek (és nem tudnak) olvasni. Rácáfolva pesszimizmusunkra, tanítványaim a mai napig táskájukban hordják a kötetet, beszélgetnek róla, néhány verset kívülről tudnak belőle. Tanulmányomban arra keresem a választ, mivel (elsősorban milyen nyelvi eszközökkel) érték el ezt a hatást mai magyar költőink.

A gyermekirodalommal, ezen belül gyermekverssel szemben elvárásaink vannak. A szakemberek álláspontját a gyermek- és ifjúsági irodalommal foglalkozó szakkönyvek és az anyanyelvi nevelés módszertani könyvei részletesen tárgyalják (vö. Bognár 2001: 11–13; F. Kovács 1986: 7–10; Komáromi: 1999: 37–38; Komáromy 1998: 7–14). Ezekben társadalmi, pedagógiai, anyanyelv-pedagógiai, pszichológiai, irodalomtudományi

szempontok érvényesülnek, hol az egyik, hol a másik kerül előtérbe.

Én a legilletékesebbek, a gyerekek (4. osztályos tanítványaim) véleményére voltam kíváncsi. Ők úgy gondolják, hogy a gyermekvers akkor jó, ha

- vidám, szórakoztató, humoros;
- megható, elgondolkodtató;
- kifejezően lehet fölolvadni, könnyen meg lehet tanulni (akkor is, ha nem kötelező);
- nem túl hosszú, érthető, nincs benne sok ismeretlen szó;
- állatokról, természetfeletti lényekről (tündér stb.), a hazáról szó;
- üzenete van (tanulságos).

A szakemberek és a gyerekek véleményét egybevetve, erősen leegyszerűsített azt a kijelentést teszem, hogy a jó gyermekvers az, amit a felnőttek szívesen ajánlanak, a gyerekek pedig szívesen foglalkoznak vele.

A versgyűjtemény jellemző műfajai, verstípusai

Az epikus gyermekversek eseménysorai, cselekményei lehetnek hétköznapiak: a gyermekek mindennapi életéhez kapcsolódóak (*Bartos Erika: Dugó; Tóth Krisztina: Marci öltözködik*), szólhatnak állatokról (*Csukás István: Egérmese; Kántor Péter: Béka-parti; Nagy Bandó András: Nyolc Pók*) és lehetnek képzeletbeliek is (*Szilágyi Ákos: A pacahal, Kígyó-eset, Napdelfin*).

A balladákban az epikus cselekménysor kihagyásokkal, sűrítetten jelenik meg (balladai homály), így a gyerekektől gondosabb szövegértelmezést kívánnak (*Lackfi János: A neoncső balladája, A papírzsepi balladája; Miklya Zsolt: Egy műveletlen kis pók balladája*).

Az idő fogalmának tisztázását segítik az évszakokról, hónapokról, napszakokról szóló versek (*Csukás István: A várost teleszórja az ősz, Január lekocog a lépcsőn; Zalán Tibor: Ősz*).

Nyulász Péter versei jeles napokhoz, ünnepekhez kapcsolódnak: *Csokinyuszi úrfi, Szaloncukor lányok, Farsang*.

A folklórból ismert népi mondókák csak az ötletet adják Varró Dániel mai nyelvet és tárgyi világot használó korszerű mondókáihoz (*Pelenkázgató, Büfiztető, Csukolgtató*).

Kányádi Sándor *Küküllő kalendárium*a is a rendhagyó alkotások közé tartozik. A népi kalendáriumok kedvelt műfaját rekonstruálja úgy, hogy közben többféle irodalmi hagyomány (kalendáriumköltészet, népi klasszicizmus, gyermekköltészet) szintézise valósul meg.

Kovács András Ferenc gyerekversei a magyar gyerekverseirodalom Weöres Sándor által megteremtett vonalát követik. A versnyelv zeneisége, az ütem, a rímek a legfőbb meghatározók (*Hajnali csillag permén, Jégvilág, Mackónóta*).

Kiss Ottó költészete a svéd gyerekversek világával hasonlatos: a gyermekmonológok gyerekhangon, de nem gyerekesen szólnak a gyerekek gondolatairól, örömeiről, bánatairól (*Párválasztás, Apa nagy sportember, Megállapítást nyert*).

Kukorelly Endre szintén a svéd gyermekversek hagyományát követi, de egyéni humorával és nyelvi játékosságával ötvözve (*Van mese, Vettünk, A villam*).

Vörös István saját szóhasználatával és alkotói stílusával Weöres Sándor klasszikus gyerekverseit dolgozta át (*Kocsi és vonat > Jön, megy; Csiribiri > Cserebere; Paripám csodaszép pejki > A kocsim csodaszép Audi...*).

Lackfi János sajátos szint hozott gyermekirodalmunkba. Játszik a nyelvi lehetőségekkel, a nyelv elemeit a nyelvi játék, a humor, a groteszk bemutatására használja föl (*A neveletlen, A kiejtés, Elemes kirkós vers*).

Miklya Zsolt újra értelmezi a keresztyén gyermekvers-költészet hagyományait. A gyermeki gondolkodásnak megfelelően, gyerekhangon, könnyedén beszél az élet nagy kérdéseiről, Isten szeretetéről és mindenhatóságáról (*Isten mindenkit szeret? Isten hol lakik? Szokott-e Isten játszani?*).

A versek stílusának, nyelvezetének vizsgálata

Nyelvileg, szövegszerűen megfogalmazott gondolat nem létezik stílus nélkül, szöveg és stílus egyszerre születik. A stílust a nyelvi és stilisztikai eszközök közötti válogatás, illetve a szövegalkotáshoz szükséges nyelvi eszközök átalakítása, elrendezése hozza létre (Szikszainé 1994: 8–9).

A nyelvi jelek szintje

Akusztikai szint

A mai magyar költők gyakran élnek a vers zenei hatású elemeivel, mint a rím, hangutánzó és hangfestő szavak, hangszimbolika, alliteráció, figura etimologica stb.

A rím azonos magánhangzók, valamint a velük társuló azonos és/vagy rokon mássalhangzók, olykor csak a magánhangzók összecsengése két vagy több szó végén. A rím rendszerint a verssorok (versszakok) összekapcsolásában, elhatárolásában, lezárásában, a fontos mozzanatok kiemelésében játszik szerepet. Ezen kívül a rímek segíthetik a szöveg emlékezetben tartását is (Szathmári 2008: 505–522).

A gyűjtemény verseinek többsége rímes, ízelítőnek néhány példa:

1. Ragrím (toldalékrím):

Váci utcán egy hóember sétálgat,

Hósapkában hópikulát próbálgat. (Kántor Péter: Váci utcán egy hóember)

2. Magánhangzós asszonánc:

Csengő szól: *gingalló,*

röppenj már pillangó! (Csukás István: Dalocska)

3. Mássalhangzós asszonánc:

Őszülget a *posztján*

benőtte a *borostyán* (Lackfi János: Az ártalmatlan fenevad)

4. Toldott rím:

Felugrott a lóra

a liba,

még ilyet! micsoda

galiba! (Kántor Péter: Galiba)

5. Kezdőrím:

Arany volt a szárnya,

Patak volt a tükre, (Bartos Erika: Tündéervers)

A hangutánzás hangzási képzetet, akusztikai jelenséget fejez ki. A hangutánzó szavak a természet hangjait, zörejeit utánozzák az adott nyelvre jellemző módon (Szathmári 2011: 15).

Csengő szól: *gingalló,*

Züm-züm-züm, zúg a szél, (Csukás István: Dalocska)

A hangulatfestő szavak hangsorai a cselekvés, mozgás, tulajdonság keltette hangulatot idézik fel (Szathmári 2008: 263).

sirály *sípol*, beérkező vonat *dudál*,

kemény sarokkal *hersegve* csúszkál

(Csukás István: Január lekocog a lépcsőn)

A szinesztéziás hangfestés látási vagy tapintási érzetet jelenít meg (Szathmári 2008: 263).

azt álmodtam, hogy *csiklandoz*

pimaszul egy hópehely...

(Kovács András Ferenc: Mackó nóta)

A hangszimbolika érvényesülésének leginkább a költői nyelv kedvez. A „le” hangkapcsolat (ami egyben alliteráció is) a szappanbuborék légiességét, könnyedségét juttatja eszünkbe Bartos Erika Buborék című versében.

Lengő levegőn

lebben a gömbje...

A beszédhangok tartalomerősítő szerepe érvényesül az alliterációban (betűrím). Az alliteráció az érzékelhetőség határán belüli szókezdő hangok ismétlését jelenti (Szathmári 2008: 71-74). Az alliterációnak többféle változata van. Ilyen például a mássalhangzós alliteráció (1), a magánhangzós alliteráció (2) (*örködvén örködő*—egyben figura etimologica is), az alliterációs rím (3). Az alliteráció sajátos válfaja az előrím, amelyben a szókezdő mássalhangzóval együtt az utána következő magánhangzót (esetleg még az azt követő mássalhangzót) is összecsendíti (4). Az ikerszavakban is a kezdő hangok csendülnek össze: *kesze-kusza; lim-lom; ping-pong; sitty-sutty; hej-haj* (Lackfi János: Távolsági).

(1) *Bent a bútor bíbor, bársony* (Nyulász Péter: Szaloncukor lányok)

(2) *őrködvén őrlődő, / koronás házőrző.*

(3) *Kőkarma karmolna, / kőbajsa karcolna* (Lackfi János: Ártalmatlan fenevad)

(4) *Hócipője, hókabátja hófehér, / hónadrágja havas hónaljáig ér.* (Kántor Péter: Váci utcán egy hóember)

A figura etimologica (tőismétlés) az azonos tövű, de eltérő raggal, jellel, képzővel ellátott szavak egymásutánját jelenti. Különbféle nyelvi rétegekben fordul elő, a népnyelvben, a társalgásban és az irodalmi nyelvben (főként a költészetben) is jelen van. Funkciója sokrétű: alaki és tartalmi erősítés, feszültség keltés, fokozás, túlzás, hangulatkeltés, a zeneiség megteremtése (Szathmári 2008: 244–277).

Ne törj át keskeny bódémon:

Esdőn esdek, Szent Hódémon! (Kovács András Ferenc: Tibeti gyermekdal)

Londonban majd esni fog és megázunk,

hazaérve angol *teát teázunk.* (Tóth Krisztina: A londoni mackók)

A szó- és kifejezőkészlet szintje

A szavak szófajának megválasztása is nagy jelentőséggel bír. A verbális (igei) stílusban az igei állítmányok gyakori használata a mozgás folyamatának fázisait, a változást képesek kifejezni, élettél telivé válik így a vers (Szikszainé 1994: 75 és 89).

Bömböl a Küküllő.

Széle-hossza egy *lett.*

Fut a nyúl előle,

Inal dombnak, hegynek. (Kányádi Sándor: Küküllő kalendárium/Tavaszi)

A nominális (névszói) stílus az állóképszerűséget, a megmásíthatatlanságot, az állapotszerűséget sugallja (Szikszainé 1994: 75 és 94).

Apuka és Nagyapa

Dédapa és Ükapa,

Szépapa és Ópapa is

Egymásnak mind *rokona*. (Bartos Erika: Apák)

A neologizmusok csoportjába tartoznak a költők egyéni, alkalmi szóalkotásai. Általában alkotójukon kívül nem használja más, de különös esztétikai értékük van:

hókabát, hónadrág, hókedv, hószalonna, hókenyér, hóhagyma, hópikula, hósapka (Kántor Péter: Váci utcán egy hóember);

Kukorelly Endre verscímei: *Vanmese, Gal, Lefogyo, Min3, Avillam;*

pacahal, pacakupac, pacahold, pacatánc, pacanéni, pacabácsi, pacacica, pacaház, pacakabát, pacapaci, pacakoca, pacapapagáj (Szilágyi Ákos: A pacahal).

A szójáték, azonos vagy hasonló hangzású, de eltérő jelentésű szavak egymásmellettsége, összevonása vagy felcserélése. A szójátékok komikus hatásra törekzenek, meggyőzni akarnak vagy felkelteni a befogadó figyelmét (Szathmári 2008: 569 és 572).

Egy tyúklétrán

Fennhéjázón

Állott egy tyúk–

E tényállást

Tyúkper nélkül

Állíthatjuk. (Kovács András Ferenc: Tyúklétra)

„Tyúktetvekkel

Nehezedik

A tyúklét ránk–

Nekünk mégis

Fölfelé tart

A tyúklétránk!” (Kovács András Ferenc: Tyúklétra)

mint esett a híres eset

hogy egy kígyó neked esett? (Szilágyi Ákos: A kígyó-eset)

Eltűnődtem, mit csinálhat

Most az én kis *unokám,*

azonkívül lassan menni

rettentően *unokám!* (Varró Dániel: Csukolgotó)

Nem jellemzően, de szlenges szavakkal is találkozhatunk: *Ki a király? vadiúj, uzsi, tuti, hülye, genya, pörgős, cuki, cukipofa, muki, állati jó, briganti stb.*

Az antológiában mai költők szólnak mai gyerekekhez, ezért nem hiányozhatnak a modernkor szavai sem: *dugó (forgalmi), benzingőz, számítógép, mobiltelefon, lego, facebook, CD, Audi, újrahatszósítás, közellátás stb.*

Szintaktikai szint

Az ellipszis (kihagyás) olyan mondat- vagy gondolatalakzat, amelyben a kihagyott szavak, szóelemek kikövetkeztethetők a szövegkontextus alapján (Szathmári: 2008: 170).

Lehettem volna bármi más:

színész, karmester... (Kovács András Ferenc: Bolondos ének)

Pókháló az ablakban,

nincs is légy a paplakban. (Nagy Bandó András: Nyolc pók)

Az ágy fölött

az ágy alatt

egy pók szökött

egy pók szaladt

könyvvel még nem

találkozott

s a pók halott

a pók halott (Miklya Zsolt: Egy műveletlen kis pók balladája)

Az enjambement (áthajlás) versmondattani jelenség: a mondat átlépése az egyik verssorból a következőbe úgy, hogy a sorvég nyelvtani szerkezetet szakít ketté, ezáltal a mondategység és a verssor összhangja megbomlik. Szerepe a nyomatékosítás, az érzelemkifejezés, a valóság ábrázolása, feszültség keltés a nyelv eszközeivel (Szathmári 2008: 187; Szikszainé 1994: 54–55).

Csoda volt *karcsú*

Dereka!

Tejüveg, *habzó*

Barika! (Lackfi János: A neoncső balladája)

Tegnap Márió, az új *szomszédunk*

kisfia azt mondta, hogy

egy kislányt csak *akkor*

lehet megszeretni, ha az

mindent kétszer mond. (Kiss Ottó: Csillagszedő Márió)

Az értelmi árnyalatok, a hangulati eltérések, a nyomatékosítás érzékeltetésének fontos eszköze az inverzió, vagyis a mondat szavainak a megszokott szórendtől eltérő elhelyezése (Szathmári 2008: 310; Szikszainé 1994: 92).

És ha megjön a tél,

vet azonnal véget

mindenféle őszi

levelezgetésnek. (Kányádi Sándor: Küküllő-kalendárium / Őszutó)

Föld alatt

kanyarog a vakond,

föld felett

van mindig vele gond. (Lackfi János: Fent és lent)

De hol a hó, a tavalyi? (Varró Dániel: Túl a Maszat-hegyen)

A mondat modalitása a kommunikációs szándéknak, a beszéd (írás) céljának a függvénye. A kijelentő mondatok általában indulatmentes, nyugodt hangvétellű közlések, tényszerű megállapítások (1). A költői kontextusban a kijelentés drámai hatást, indulatot, feszültséget is kelthet (2).

(1)

Volt egyszer egy tündér,

Arany volt a szárnya,

Patak volt a tükre,

Zsenge fű az ágya. (Bartos Erika: Tündéervers)

(2)

A vadász azért lövi le a madarakat, / mert fáj neki, hogy ők tudnak repülni. (Kiss Ottó: Vadász)

A valóságos kérdések mellett vannak az érzelmekre ható, feleletet nem váró kérdések. Nagy Bandó András a jól ismert Piroska és a farkas című mese szereplőire akarja irányítani az ún. figyelemfelkeltő kérdéseket:

Mért élt egyedül az erdőben a néni?

Mért nem tudtak néki közellátást kérni?

Mért színlelt a farkas vaságyban nagyanyát?

Mért őt ette előbb, s miért nem az unokát? (Amit nem értek)

Tűnődő kérdésekkel találkozhatunk Miklya Zsolt keresztyén (istenes) verseiben:

Isten mindenkit szeret?

Isten hol lakik?

Szokott-e Isten játszani?

A felkiáltó mondatok a legkülönbözőbb érzelmeket fejezhetik ki:

Segítség! Segítség!

Beszorult a Marci haja!

Csak az húzza a nadrágot

a fejére, aki hülye. (Tóth Krisztina: Marci öltözködik)

A felszólításnak a szupraszegmentális eszközöktől (hangerő, a hanglejtés, a hangsúly) függően sokféle stílusban motivált értelmezése lehetséges. Az írott szövegben a szövegekörnyezetből tudunk rá következtetni.

FigyeljeteK, titkot mondok,

jobb, ha mindenki csak suttog! (Nyulász Péter: Csokinyuszi úrfik)

A képi szint

A gyerekversekre feltétlenül jellemző a képgazdagság. A szemléletesség és a hatásosság nyelvi kifejező eszközei a szóképek (trópusok). A szókép az a szövegelem, amely csak átvitt értelemben vonatkozik az objektív és szubjektív világra, és csak a kontextus ismeretében, a világról való tudás alapján funkcionál (Szikszainé 1994: 111–112).

A metafora (átvitel) a versek leggyakrabban használt szóképe. Hasonlaton alapul, de a hasonlítás meg nem jelölésében különbözik a *hasonlattól*. A metafora két fogalmat téves ítélet, tartalmi összeférhetetlenség alapján hasonlít (Szikszainé 1994: 113).

Kékellő Küküllő,

Kökényszemű tündér. (Kányádi Sándor: Küküllő-kalendárium /Nyárelő)

„Agyó, bárány, gyönyör-étek!” (Kovács András Ferenc: Farkasmese)

A megszemélyesítés (perszonifikáció) elvont fogalmakat, természeti jelenségeket, élettelen tárgyakat, növényeket,

állatokat emberre jellemző tulajdonságokkal ruház fel
(Szathmári 2008: 390).

Vacog a küküllő, / Éjjel-nappal fázik,

(Kányádi Sándor: Küküllő-kalendárium /Őszutó)

Január lekocog a lépcsőn, / hóval teríti a vedlett falakat.

(Csukás István: Január lekocog a lépcsőn)

Váci utcán egy hóember sétálgat, / a kezében aktatáskát
lóbálgat.

(Kántor Péter: Váci utcán egy hóember)

A szinesztézia (érzetkeverés) eltérő érzékterületekről
származó fogalmakat kapcsol össze (Szathmári 2008: 554).

Súlytalanul kavarnak

Árnyak a tarka szelekben

Rózsa a holdon a lelked:

Add oda *fényét a csendnek!* (Zalán Tibor: Rózsa a holdon)

A szimbólum (jelkép) az egyik leghatásosabb és legősibb kép
vagy képsor, mindig valami mélyebben rejtőző mondanivalót
takar: gondolati tartalom, eszme, érzélem fejeződik ki benne
(Szikszainé 1994: 123).

Az antológia címe: Szivárvány Rímek, szimbolikus jelentése
átsugárzik az egész kötetre. Utal a versek sokszínűségére
(költők, verstémák, versformák, versműfajok). A szivárvány a
mitológiák, a vallások és a népköltészeti alkotások gyakran
használt szimbóluma. A keresztény vallás szerint Isten az
özönvíz után az emberekkel kötött szövetség jelképéül adja:
*„Az én ívemmet helyeztem a felhőkbe, s ez lesz a jele a
szövetségnek közöttem és a föld között.”* (Mózes I. könyve 9.
13.). A versgyűjtemény *szivárványa* is szövetségre utal: „Hát

ez a *szivárvány* legyen jelképe a köztetek és a mai költők, versek között létrejövő szövetségnek.” (Szivárvány Rímek–Gombos Péter: Előszó).

Az alakzatok a gondolatok nyelvi megformálásának módozatai. Szövegbe szerkesztésükkel a közlés hatékonyabb lesz, ez történhet a lényeges gondolatok hangsúlyozásával, illetve az érzelmek felkeltése révén (Szathmári 2008: 23).

A hasonlat szerepe megegyezik a szóképekével: képszerűsége a szemléltetést szolgálja. A hasonlat szintaktikai szerkezet, két hasonló fogalom párhuzamba állítása hasonlóságuk, illetve analógia alapján. Az összefüggést grammatikai és lexikális elemek biztosítják (Szathmári 2008: 266–267).

Úgy érzem magam, / mint a hal, / akit kihorgásztak.

(Kiss Ottó: Csillagszedő Márió)

Délceg, mint egy herceg, s vonul / Éj pacája–paca hold.

(Szilágyi Ákos: Pacahal)

Úgy aludtam barlangomban / durmolgatva, mint a tej–

(Kovács András Ferenc: Mackónóta)

Ismétlés minden nyelvi szinten lehetséges. A megismételt nyelvi egység terjedelme szerint hangismétléseket, morfémaismétléseket, szóismétléseket, szócsoporthismétléseket, mondatismétléseket, sorismétléseket, szövegegység-ismétléseket különböztethetünk meg. (Szathmári 2008: 321). Az ismétlés több mint formai játék, a kommunikációs helyzet nyomatékosítása, kiemelése, a tartalom hangsúlyozása a költői cél.

Az Anafora (előismétlés) egy vagy több szó ismétlődése két vagy több egymást követő tagmondat, mondat, verssor vagy

versszak elején (Szathmári 2008: 87). Pl.:

Gördül a, gördül (Vörös István: Roller)

Lehettem volna (Kovács András Ferenc: Bolondos ének)

Van-e szebb (Nagy Bandó András: Nap)

Epifora (utóismétlés) esetén az ismétlés a tagmondatok, mondatok, verssorok és versszakok végén fordul elő (Szathmári 2008: 202). Pl.:

a postás (Lackfi János: Postások ideje)

van két lányom ((Kovács András Ferenc: Kínai dallam)

éhes (Kukorelly Endre: Gal)

A refrén az ismétlés egyik fajtája, a vers adott helyén változatlanul vagy módosítással visszatérő szövegrész (Szathmári: 2008: 496). Pl.

Dugó van a Nagykörúton (Bartos Erika: Dugó)

Cserebere (Vörös István: Cserebere)

Brekeke, brekeke! (Kántor Péter: Béka-parti)

Az antitézis (ellentét) értelmi és érzelmi nyomatékosítás céljából használatos, ellentétes jelentésű lexémák, szintagmák vagy mondategységek szembeállítását jelenti (Szathmári 2008: 108).

Dugó van a nagykörúton,

Dugó minden irányba',

Nem haladunk semerre sem,

Se előre, se hátra! (Bartos Erika: Dugó)

Az új játékokat nagyon szeretem.

Az *új* játékoknál

csak a *régiek* a jobbak,

de ahhoz,

hogy egy *új* játékból

régi játék lehessen,

mindig *új* játékot kell venni. (Kiss Ottó: Új)

A szóhalmozásban két vagy több azonos mondatrész, szó szerkezet, azonos szerkezetű szintagmacsoport, illetve azonos szerkezetű egyszerű mondat kerül egymás mellé (Szathmári 2008: 254).

Kukásautó, kukásautó,

megettöri a csöndet,

láttam én már *narancssárgát*,

kéket, szürkét, zöldet. (Bartos Erika: Kukásautó)

Kávé, tea, cukor, tej, / Vajon kié ez a fej? (Nyulász Péter: Buksi)

A hangalakzat a szó hangalakjának és/vagy írásképeinek a helyesírási és/vagy helyes ejtésbeli normától való eltérését jelenti (Szathmári: 2008: 259). Hangalakzat több okból jöhet létre: verstani kényszer (1); tájnyelvi ejtés (2); gyermeknyelvi hangképzés, játékos torzítás vagy hatásra törekvés (3).

(1) Ahogy mondom, *ezér* / dohogott az egér. (Csukás István: Egér mese)

(2) Lefogyott, hizlalom. / Hízik, ugyanis tömöm. / Etetem *őt*. (Kukorelly Endre: Lefogyo)

(3) „cápa cápa mit *cinálsz?* / olyat kapsz hogy *becinálsz!*” (Szilágyi Ákos: Napdelfin)

Az enigma olyan rejtett közlemény, amelynek a megfejtése adja a stílusértékét. Az akrosztichon olyan vers, amelyben a sorok kezdőbetűinek összeolvasása valamilyen értelmes szót vagy nevet ad (Szathmári 2008: 181 és 186).

Játszik a harmat a rózsán,

Udvara tűnik a holdnak.

Didereg a katica,

Ide-oda kószál,

Tarka szelek kavarnak. (Zalán Tibor: Rózsa a holdon)

Az irónia olyan helyettesítésen alapuló alakzat, amellyel a szövegösszefüggés alapján az ellenkezőjét fejezzük ki annak, amit mondtunk (Szathmári 2008: 311).

nagyon kedves,

utat enged mindenkinek,

menjenek csak, kérem szépen,

hagyják le az öregembert,

mondja mindig Kovács bácsi,

félreállok, rohanhatnak,

te is fiam, szaladgáljál,

lehúzódok előled is,

lesz helyed, hogy nagyot essél,

majd felsegít valaki,

de én nem, az biztos! (Kiss Ottó: Kovács bácsi fent lakik)

Extralingvális eszközök – a nyomtatás többlete

Az írásbeliség, majd a könyvnyomtatás elterjedésével nagy szerepet kapott a vizualitás. A vers olvasása közben annak írásképe is az üzenet hordozója lehet. A vers látvánnyá vált, érzelmi- vagy gondolatasszociációk sorát indítja el az olvasóban.

A tipográfia változatos fölhasználási lehetőséget enged. A nagykezdőbetűs köznevek több tartalommal, érzelemmel telítődnek:

Apuka és Nagyapa és

Dédapa és Ükapa,

Szépapa és Ópapa is

Egymásnak mind rokona. (Bartos Erika: Apák)

Befolyásolja a vers hangulatát az is, hogy milyen hosszúak a sorok:

De ha jön,

akkor

ne simo-

gassa,

mert a ku-

tya őt

ketté ha- (Tóth Krisztina: Pitbull)

A többenél kijebb vagy beljebb kerülnek-e a sorok: Kántor Péter Galiba; Béka-parti és Kovács András Ferenc: Tyúklétra című versében;

Az írásjelek is kiemelő szerephez juthatnak a nyomtatás segítségével:

Ködmönömet kicsipkézték a sörétek...

Mondok akkor futtomban is:

„Agyó, bárány, gyönyör-étek!” (Kovács András Ferenc:
Farkasmese)

Jelentéskiemelő vagy jelentésmódosító szerepe lehet a
kurzív-és a félkövérshedsnek is:

Mind a tied e sok kacat–

A pacahal döcög-kacag. (Szilágy Ákos: A pacahal)

Játszik a holdon a rózsa,

Udvara fénybe merül már.

Didereg a falevél,

Ide-oda repül,

Tétova őszi világ jár.

A képvers (kalligramma) a vers tartalmának megfelelően a legkülönbözőbb formákat veheti fel. Zalán Tibor A Sára betűszönyege c. versében a kiskezdőbetűs tulajdonnevek meghatározott sorrendben való elhelyezése, és az egynél több szóköz használata a szőnyeg mintázatára emlékezteti olvasóját.

Összegzés

A változatos témájú, friss hangú, humort, iróniát, a mai szlenget sem nélkülöző, helyenként groteszkbe hajló verssorok nem véletlenül nyerték el a gyerekek tetszését. A tanító számára az antológia kitűnő eszköz az anyanyelv megismertetéséhez, tudatosításához. Az anyanyelvi nevelés minden területén hasznosítható: beszédfejlesztés (alaki és tartalmi rész), olvasástechnika fejlesztése, tudatos szövegfeldolgozás fejlesztése, olvasóvá nevelés, a költői nyelv

stílusának és esztétikai igényességének bemutatása, szófaji, alaktani, mondattani jelenségek megfigyeltetése, indukciós szövegelemzés.

„A gyermek lelke tiszta lap.

Gondold meg jól,

mivel írja tele a könyv, amelyet a kezébe adsz.”

Móricz Zsigmond

Felhasznált szakirodalom

Szathmári István (főszerkesztő) 2008 *Alakzatlexikon. A retorikai és stilisztikai alakzatok kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest

Szikszaíné Nagy Irma 1994 *Stilisztika*. Trezor Kiadó, Budapest

További szakirodalom

Bognár Tas 2001 *A magyar gyermekvers*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

F. Kovács Ferenc 1986 *Mondóka, gyermekvers, esztétikum*. Tankönyvkiadó, Budapest

Komáromi Gabriella 1999 *Gyermekirodalom*. Helikon Kiadó, Budapest

Komáromy Sándor 1998 *Költők és művek a XX. Század magyar gyermeklírájából*. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest

Nincs hozzászólás!

Your Email address will not be published.

Email*

- Save my name, email, and website in this browser for the next time I comment.

Hozzászólás küldése

This site uses Akismet to reduce spam. [Learn how your comment data is processed.](#)

© 2025 e-nyelvmagazin.hu. All rights reserved.